

trimitere la cele patru fluvii ale Edenului (cf. Facerea, 2: 10), iar vegetația luxuriantă din inima insulei este o replică a Grădinii Raiului: „...valea insulei (...) e acoperită de snopuri de flori, de vițe sălbatice, de ierburii multe și miroslitoare, în care coasa n-a intrat niciodată” (p. 61). Insula lui Euthanasius cu structura ei în cercuri concentrice (peștera de pe insula aflată în mijlocul lacului de pe insula aflată în mijlocul mării) este un vădit centru al lumii, reitărând, prin topografie (râurile ce se varsă în lac), precum și prin întreaga sa înfățișare, Paradisul. Însă, pentru cei neînținși, insula pare „o grămadă de stânci sterpe înălțate în mare, fără vegetație și fără viață.” (p. 61). Coborând în măruntaiele insulei, Ieronim va trece de la aparență la esență: „El dădu de un izvor de apă vie și dulce, care se repezea cu mult zgomot din fundul unei peșteri. Intră în peșteră (...) s-apropie și văzu o borbă cât ai băga mâna, care corespundea undeva (...). El cercă să mărească borbă cu puterea mâinilor (...); numai un bolovan mare păru că se mișcă. El îi umi = bolovanul se înlocuise ca-n țâțâni și lăsa o mică intrare, pe care o putea trece, trăindu-se. El intră repede (...) și când își înlocuise privirea ca să vadă unde intrase, rămase încrămpeș de frumusețea priveliștei. Stânci untegești și cenuși erau zidite de jur împrejur, una peste alta până-n ceruri și-n mijlocul lor se adâncea o vale, o grădină de vale cu izvoare, în mijloc o-un lac și-n mijlocul lacului o insulă, pe care stăteau în șiruri lungi stupii unei prisăci mari.” (p. 62).

Inima insulei lui Euthanasius = o altă insulă = are două microtoposuri: peștera și prisaca: „În mijlocul acestui lac, care apare negru de oglindirea stufului, ierbării și răchitelor din jurul lui (recunoaștem același raport aparențial/esențial = n.n.), este o nouă insulă mică, cu o dumberavă de portocale. În acea dumberavă este peștera ce am prefăcut-o în casă și prisaca mea.”

Golful Bander-Bretania

(p. 62). Peștera-casă și prisaca sunt rodul a doi „construcționiști” = Euthanasius și „statul albinelor”. Pe acestea, bătrânul sihastru le admiră în termeni superlativi: „...statul albinelor. Ce ordine, măiestrie, armonie în lucrare!” (p. 63). În trecut fie spus, și Euthanasius este un înțeles în tainele naturii. Studind viața coloniilor de albine, bătrânul sihastru își dă seama despre deșertăciunea lumii. De aceea, în misiua sa face apologia „statului albinelor”: „Iată ce învăț eu de la dascălii mei, de la albine (...) Eu, mulțămiiată naturii, m-am dezbrăcat de haina deșertăciunii.” (p. 65-66).

Dacă în „Sărmanul Dionis” șederea în Empireul erosului e urmată de căderea adamică a cuplului Dan Dionis = Maria, în „Cezara”, cuplul Ieronim = Cezara va reface perechea adamică pe tărâmul paradizic al insulei lui Euthanasius. Ca atare, putem spune că în cazul protagonistului primei nuvele inițierea a avut ca finalitate cunoașterea parțială a absolutului, culminând cu îndrăzneala lui Dan de a gândi că se poate substitui lui Dumnezeu, iar în cazul protagonistului celei de-a doua nuvele eminesciene, inițierea a culminat cu împlinirea cuplului prin eros, pe tărâm edenic.

Daniela Turcanu-Caruțiu

SEMNAL DE ALARMĂ: ANSAMBLUL RUPESTRU DE LA BASARABI

Localitatea Basarabi este amplasată la 20 km de Constanța. Vatra așezării este actualmente divizată de Canalul Dunăre-Marea Neagră, care urmează traseul cursului superior al Văii Carasu. Suprafața totală a sitului *Ansamblul Rupestru de la Basarabi* este de aproximativ 3500 mp. Suprafața construită la sol în proiecție orizontală este de 2880 mp. Terenul se află în patrimoniul comunei Basarabi.

Situl a fost descoperit din întâmplare, pe 11 iunie 1957 cu ocazia lucrărilor la Canal, s-a găsit în masivul de cretă un complex de excavații (o biserică, paraclise,

numeroase galerii și încăperi), datând din sec. X-XI. Aceste lucrări sunt puse pe seama unor meșteri locali, care lucrau în caniera învecinată, probabil pentru un grup monahal, care își găsește aici un adăpost sigur. Descoperirea a însemnat revelarea existenței, la sfârșitul secolului al X-lea și la începutul celui de-al XI-lea, de când datează aceste rudimentare încercări de artă și arhitectură rupestră, a unor experiențe constructive și estetice ce-și găsesc analogii în alte părți ale Imperiului bizantin, ca și, parțial, în lumea stepei și a Nordului european.

Univers marin

Arheologii au oprit atunci lucrările la carieră și a început o primă serie de lucrări de conservare și protecție timp de peste 10 ani, până în 1977, când serviciul public de monumente a fost practic distrus de regimul totalitar. Această primă serie de lucrări a fost foarte amplă: prima etapă a fost cea de reconstruire a sitului, găsit distrus în cea mai mare parte și îngropat sub straturi de pământ și depozite de cretă (părțile zdrobite au fost reconstituite în structurile de beton armat, iar fragmentele au fost puse împreună ca într-un imens puzzle tridimensional); în a doua etapă, a fost realizată o clădire de protecție din beton armat, pe o suprafață de aproximativ 1000 m, reprezentând o treime din întregul sit. Ansamblul, odată scos din pământul care l-a acoperit timp de 100 de ani, a avut nevoie de protecție puternică împotriva condițiilor climatice dure, atât datorită naturii pietrei, cât și climatului (roca este compusă din carbonat de calciu amorf și este delicată și sensibilă la umiditate, îngheț și săruri).

În prezent, degradările sunt intense, deși au început destul de recent, odată cu încetarea lucrărilor din 1977. Clădirea din beton nu a fost izolată termic, insuficient luminată și ventilată. Ambelă construcții, clădirea neterminată și structura provizorie de lemn, au agravat efectele climatice, provocând supraîncălzire pe timp de vară, ciduri ample și frecvente de îngheț-dezghet iarna, lipsa de lumină naturală și ventilație etc.

În octombrie 1998-2001 s-a conceput și aprobat, de Comisia Națională a Monumentelor Istorice, un alt proiect de protecție provizorie, de data aceasta pe toată suprafața ansamblului rupestru. Întrerupt la un moment dat din lipsă de fonduri, reluat în 2008 după un efort susținut de atragere de fonduri de la MCCPN, al Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național al Județului Constanța, finalizat în 2010.

Actualmente, Ansamblul Rupestru de la Basarabi este închis, aflându-se într-o stare accelerată de degradare, un real dezavantaj atât pentru patrimoniul cultural, cât și pentru dezvoltarea urbanistică a zonei. Monumentul este în stare extrem de critică, având în vedere sensibilitatea roci în care a fost construit, creta; aceasta s-a degradat într-un ritm accelerat după descoperirea an-

samblului. Din acest motiv sunt imperios necesare măsuri excepționale pentru protecția sa. Inaccesibil vizitării, complexul este acum o pădure de schele din lemn cu un acoperiș din plastic, iar desenele și inscripțiile vechi de peste 1.000 de ani sunt pline de mușgai. Nenumăratele pușcări efectuate pentru excavarea dealului au afectat integritatea masivului de cretă în care este excavat complexul rupestru prin crearea unei rețele de fisuri.

Prin Proiectul PN-II-PT-PCCA-2011-3, *An integrated approach for reinforcement of historical chalk monuments by means of nanomaterials-based treatments* – a revolutionary concept, Universitatea Ovidius din Constanța, ICCHIM, Universitatea Politehnică București au stabilit un parteneriat ce își propune dezvoltarea și implementarea unei metode originale, cu mare potențial aplicativ, bazată pe investigații fizico-chimice și de laborator, studii științifice, artistice, istorice care să conducă la salvarea de la distrugere a Bisericii/elor de Creț, ansamblu ce ar putea fi inclus pe lista monumentelor UNESCO. Facilitarea exploatării turistice a vestigiilor descoperite la Basarabi este o oportunitate de dezvoltare pe plan cultural, dar și social. Configurarea unei Zone Turistice-Culturale care să cuprindă, în apropiere de zona protejată a Complexului Rupestru, pensiuni, amfiteatru, pavilion expozițional cu săli moderne de conferințe, restaurante, muzee etc., ar fi o soluție bună de înflorire a ei. Ar fi potrivită existența unui punct de lucru al Centrului Național de Expertiză a Operei de Artă prin Metode Instrumentale Avansate CNEOAMIA al Universității „Ovidius” din Constanța chiar în muntele de cretă. De asemenea, foarte importante sunt constituirea unor trasee turistice – cu ajutorul Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, al Primăriei Basarabi, al Consiliului Județean Constanța, al Bisericii Ortodoxe Române, al întreprinzătorilor privați ș.a. – care să lege cele trei obiective din zonă (Rezervația Fântânița Murfatlar, Cramele cu Punctul turistic, Complexul și Muzeul de Vinificație) cu Ansamblul Rupestru Basarabi-Murfatlar, dar și în afara zonei, prin asigurarea unui traseu fluvial pe Dunăre. Acest lucru ar fi posibil prin plasarea unui débarcadier la Basarabi și prin achiziționarea unui vaporas, cu care timp de o zi turștii să poată vizita cele trei obiective și să plece mai departe, pe itinerariul Basarabi-Adamclisi (monumentul, muzeul și cetatea) – Mănăstirea Dervent (crucea tămăduitoare) – Mănăstirea și Peștera Sfântului Apostol Andrei (moaștele Sf. Apostol Andrei), Izvorul lui Eminescu, de lângă localitatea Ion Corvin.

Ansamblul este compus din mici biserici, capele, galerii complexe, morminte, locuințe, toate sculptate în piatră, în resturile fostei cariere. În urma săpăturilor, dar și la suprafață, s-au descoperit numeroase incizii făcute în piatra moale: multe dintre acestea sunt inscripții valoroase, în numeroase limbi, cum ar fi limba paleoslavă, greacă, însă majoritatea sunt într-o scriere enigmatică, similară cu rune nordice, care rămân și azi indecifrabile. Există presupuneri conform cărora aceste scrieri reprezintă cele mai vechi texte cunoscute scrise în

limba română. Ele reprezintă date, fragmente din Biblie, texte voiove, diferite nume (ca de exemplu Petru, echivalentul român pentru latinescul Petrus, Pranelipe din nord etc.).

O mare parte din incizii reprezintă cruci de diferite modele, diverse semne simbolizând labirinturi, modele, dantele, noduri etc. O a treia categorie e reprezentată de figurile umane și animale de diferite forme și mărimi. Unele dintre cele mai impresionante astfel de figuri antropomorfe sunt reprezentate prin „orantes”, figuri văzute din față, având ambele mâini ridicate. Altele sunt imagini ale păsărilor – porumbelul, simbolul Duhului Sfânt, cai, căprioare, dragoni, o navă cu vele, marinari etc.

Ansamblul, unic în țară din punct de vedere cultural, are o importanță ce depășește nivelul național. Inscripțiile au o mare valoare culturală și istorică, la fel și formele; ambele trebuie studiate în continuare și bine înțelese. Multe caracteristici se apropie de creștinismul primitiv, deși epoca de care vorbim se desfășoară câteva secole după organizarea instituțională a Bisericii în Europa și Asia Mică. (Cultura creștină este atestată în Dobrogea începând din secolul al V-lea.) Complexul cuprinde șase biserici mici sau paraclice, încăperi anexe și galerii, toate clopote în creta moale a dealului Tibigir. Deși nu pot fi considerate monumente de arhitectură în adevăratul sens al cuvântului, planul acestor bisericuțe imită planul monumentelor zidite, fiind un reper în arhitectura vremii.

Interiorul bisericuței B4 păstrează cele mai numeroase și mai variate reprezentări și inscripții. Pe fața de vest a stâlpului din mijloc, stânga, dintre pronaos și naos domină imaginea unui porumbel cu aripile întinse, realizat parțial incizat, parțial excizat. Pe corpul păsării și în fața sa au fost incizate mai multe cruci. În față mai apare imaginea schematizată a unui orant. La spatele păsării a fost incizată cu oarecare talent imaginea unui preot. Surprinzătoare sunt cele două reprezentări ale labirintului, incizate pe perețele din dreapta (vest) naosului, deasupra intrării în cavou-anexă. Unul dintre ele este mai complex și amintește de reprezentări mult mai vechi, precum cele de pe monedele din Knosos, ori pe cele de la Atena-Acropole (sec. IV î.Chr.) sau de la

Valuri

Pompei. Dintre inscripții, cele mai numeroase sunt cele cu caractere unice, încă nedescifrate. Mai puține sunt cele cu litere chirilice în slava veche, două în limba greacă și una cu caractere glagolice.

Pe latura de nord a blocului de cretă din dreapta altarului se află inscripția în slavonă: *Isus Hristos Îvinge*, evident traducerea din limba greacă. Pe perețele de vest al narțexului, o altă inscripție slavonă reproduce un text din Evanghelia după Marcu XIV, 27 (=Matei XXVI, 31): „Căci scris este: Bate-voi păstonul și se vor risipi oile”.

Ocupând, prin caracteru-i insolit, o poziție cu totul aparte în întreaga noastră artă veche și, oricum, din punct de vedere cronologic, primul loc între lăcașurile religioase ale Dobrogei medievale, fiind totodată extrem de grăitor pentru istoria culturală dobrogeană a epocii, ansamblul monumental din secolele X-XI a devenit cunoscut parțial specialiștilor prin unele descrieri publicate și sub unele aspecte particulare, restaurarea sa – încă în curs – permînd noi observații și, desigur, noi concluzii ce vor trebui să constituie cândva obiectul unui studiu monografic.

Cel mai însemnat monument religios de la Basarabi-Murfatlar este alcătuit din obișnuitele încăperi de cult ortodoxe – pronaos, naos și altar –, cea din urmă terminată cu o absidă semicirculară, primele două compartimente fiind acoperite cu câte o boltă semicilindrică, clopote în cretă ca și calota altarului și boltirile paraclicilor învecinate. Execuția monumentelor rupestre, datorită unor neregularități de traseu și a modului aproximativ în care sunt lucrate boltile, ne conduce mai degrabă spre opinia că anonimi clopitori de la Basarabi-Murfatlar au voit să imite – cel puțin în cazul bisericii principale – modelul unui obișnuit lăcaș de cult, așa cum îl vor fi văzut în Dobrogea sau aiurea, dar pe care nu l-au înțeles din punct de vedere arhitectonic. Decorația acestor monumente constă în zgăriterea pe pereții de cretă – în cel puțin două etape, dintre care prima este reprezentată prin incizii mai superficiale, cea de-a doua prin unele incizii mai profunde – a unor simboluri creștine, a unor inscripții cu caractere chirilice, glagolice și runice, a unor încercări de reprezentări antropomorfe, ca și a altor imagini cu caracter religios simbolic sau pur profan, toate caracterizându-se prin respectarea unei anumite dispoziții după criteriul estetice elementare – situarea pe orizontală, o anume „dozare” a decorului în funcție de lumina încăperilor, foarte evidentă la biserică principală – și mai ales prin intenția limpede de organizare a decorului, mărturisind pe alocuri o suficientă cunoaștere a programului iconografic ortodox.

Mulți specialiști consideră că acest ansamblu unic și încă enigmatic va fi inclus în patrimoniul cultural universal atunci când lucrările de restaurare-conservare și protecție definitivă se vor finaliza. Ideea protejării ansamblului printr-o clădire – muzeu trebuie dusă până la capăt, acum, cât încă nu este prea târziu. Materialul de față se vrea un semnal de alarmă!

